نقشه‌ها و اسناد تاریخی نام خلیج‌فارس و جزایر مهم آن

محمد عجم

مقدمه

همهٔ پژوهشگرانی که پیرامون نام خلیج‌فارس پژوهش نموده اند، بر این حقیقت نظر یکسانی دارند که «نام خلیج‌فارس (و مترادف های آن) در تمام سده های گذشته و بویژه در قرون میانه نامی یگانه، جهانی و بدون معارض بوده و در خاورمیانه در موارد کمتر نام جغرافیایی در دوره‌های مختلف تاریخی چنین اتفاق و یگانگی و استمرار کاربرد در میان همهٔ جهانگردان، کارتوگرافان، جغرافیانویسان، نویسندگان، مفسران دینی[1] و مورخان وجود داشته است. آنها در ثبت‌نام بسیاری از مکانهای جغرافیایی، از جمله نام دریاها اشتباهاتی مرتکب می شدند که با توجه به دانش محدود و شرایط زمانی اینگونه خطاها امری طبیعی محسوب می شود. (مثلاً در منابع مختلف با بیشتر از ٤٠ نام گوناگون از دریای خزر یاد شده که بعضی از آنها مانند بحر فارس و بحر خوارزم اشتباه مکانی است.)[2] اما در مورد نام خلیج‌فارس بطور متحد و یگانه در همهٔ جهان با مترادفهای آن و نامهایی منسوب به ایران بکار رفته که در این میان می توان از ثبت نام خلیج‌فارس و بحر فارس در نوشته های ۸۰ سیاح و ۵۰ مورخ، ادیب و نویسندهٔ غربی و یا اسلامی تا قرن

نوزدهم نام برد و می توان گفت هیچ نویسنده ای مخصوصاً در کشورهای اسلامی تا قبل از جنگ جهانی دوم این پهنهٔ آبی را عربی ننامیده است حتی به اشتباه.

هرودوت، استرابو، هکاتوس، بطلیموس و پلینی از دریای سرخ با نام خلیج عربی نام برده‌اند. در چند مورد نویسندگان اروپایی و عثمانی در کنار خلیج‌فارس به خلیجهای کوچکتر مانند خلیج بصره، خلیج قطیف و خلیج عربی (بحرین) اشاره نموده اند که هنوز هم کاربرد آنها در نقشه‌ها رایج است و منظور آنها خلیجهای کوچکتر داخل در خلیج‌فارس است و در موارد نادری نیز به اشتباه نام این خورها و خلیجها را بر کل خلیج‌فارس اطلاق نموده اند.

در کشورهای عربی تعدادی از قوم‌گرایان با نادیده گرفتن صدها نقشه و کتاب، فقط انگشت روی چند نقشهٔ نادر گذاشته اند و به بزرگنمایی و نصب آنها در مؤسسات و دانشگاهها اقدام نموده اند و چند دهه است که برخلاف رویهٔ علمی بین‌الملل در ترجمهٔ کتب و یا تجدید چاپ کتابهای قدیم نام تاریخی خلیج فارس را تحریف می نمایند.[۳]

الف: خلیج‌فارس در نقشه‌های تاریخی

نقشه‌های تاریخی متعدد و ارزشمندی در تمام کشورهای جهان از خلیج فارس وجود دارد و تاکنون در رابطه با نقشه‌های تاریخی خلیج‌فارس نه تنها در ایران بلکه چند اطلس ارزشمند در کشورهای عربی به چاپ رسیده است.

دو اطلس از آنها به‌دلیل رنگی بودن و تصویربرداری از نسخه های اصل که از نمایشگاهها و موزه‌های نقشه تصویربرداری شده اند اهمیت و جذابیت بیشتری دارد. یکی از آنها اطلس نقشه‌ای جزیرهٔ عربی است که توسط اتحاد ناشرین التونسی در تونس و سال ۲۰۰۱منتشر شده است[٤] که جهت اختصار آن را اطلس تونس می نامیم.

در این اطلس ۲۵۳ نقشهٔ خلیج فارس وجود دارد که برگرفته از منابع لاتین به ترتیب سال ترسیم از ۱٤۸۰ تا۱۸۹۵ با کیفیت ممتاز و رنگی به زبانهای عربی، انگلیسی و فرانسه چاپ شده است.

۱۱۵ صفحهٔ اول این اطلس مربوط به توضیح و تفسیر مراحل مختلف توسعه و تحول و دقیق شدن نقشه‌های خلیج‌فارس و جزیرهٔ عربی اختصاص دارد که می توان مطالب آن را به شرح ذیل توضیح داد:

بنا بر اسنادی که تاکنون کشف شده، قدیمی‌ترین نگاره ها و نقشه‌های ترسیمی کشف شده به سرزمین مصر و بین‌النهرین منصوب شده اند. نقشه‌ای از سرزمین بابلیون (عراق)[۵] حک شده بر آجر پیدا شده است که در موزهٔ بریتانیا به شمارهٔ ۹۲٦۸۷/۱۵۳ نگهداری می شود و متعلق به ٤۰۰۰ سال قبل و به دورهٔ سارگون پادشاه اکد ۲۳۰۰ق.م است که در آن خلیج‌فارس بدون اسم ترسیم شده است. یونانیها و رومیها و فنیقیها حرفهٔ نقشه را توسعه داده اند و بویژه بطلیموس ۱٦۸م و استرابون ٦٤ ق.م در این حرفه کوشا بوده اند.

در دورهٔ عباسیان که دانشمندان و مدیران ایرانی بر امور خلافت تسلط داشتند و نیاز به جهت‌یابی قبله برای مسلمانان بویژه کشورهای دوردست ضرورت اهمیت کارتوگرافی را ایجاب می‌کرد. به دستور مامون ۸۳۳-۸۱٤ م ترجمهٔ آثار یونانی شروع شد و نقشه‌ای از جهان تهیه گردید.

خوارزمی ۸۲۱، استخری ۹۲۵، ابن حوقل ۹۷۷ ق، ادریسی حمودی ۱۱٦۵ ق (با ترسیم ۸۲ نقشهٔ در کتاب نزهه المشتاق) نقشه‌هایی از دیار عرب، بلاد فارس بحر فارس و روم وشام ترسیم کردند که پایه و اساس نقشه‌های قرون بعدی توسط اروپائیان گردید. گفتنی است که در تمام این نقشه‌ها خلیج‌فارس نام خود را تحت عنوان بحر فارس و یا خلیج فارس حفظ کرده است.

اولین نقشهٔ اطلس تونس تصویری از یک نقشهٔ طراحی شده بر روی چوب است که توسط فرانشیکو ایتالیایی به سال ۱٤۸۰ ترسیم شده است. وی عیناً آن را از روی نقشهٔ منسوب به بطلیموس ترسیم نموده است. (به نظر می رسد که در آن زمان نسخهٔ اصلی یا مشابه نقشهٔ تاریخی بطلمیوس موجود بوده است) تقریباً بیشتر کارتوگرافهای قرون وسطی نقشه‌های خود را بر پایهٔ نقشهٔ بطلمیوس طراحی نموده و در نتیجه خلیج فارس را بصورت مستطیل و با نام سینوس پرسی ترسیم نموده اند. آخرین نقشهٔ اطلس مذکور (تونس) نقشهٔ شمارهٔ ۲۵۳ و یک نقشهٔ رسمی دولت عثمانی متعلق به سال۱۸۹۵ است که خلیج فارس را با دو نام بحر فارس و بصره کورفزی ثبت

کرده است. یک نقشهٔ دیگر دورهٔ عثمانی که سال ترسیم آن نامشخص است خلیج‌فارس را بحر فارس و دریای عمان را بحر عجم ثبت کرده است. (پیوست ۱)

گفتنی است که در طول دورهٔ جنگهای ایران و عثمانی و به‌دلیل اختلاف ایران و عثمانی بر سر مناطق شیعه‌نشین جنوب عراق، بطور مغرضانه دولت ترکان سنی عثمانی از انتساب خلیج (به‌دلیل دشمنی با شیعیان) به فارسها اکراه داشتند. و در بعضی موارد نام خلیج بصره را بر کل خلیج فارس اطلاق می کردند و هنوز هم این شیوه را ادامه می دهند.

در میان نقشه‌های اطلس مذکور ۱۰ نقشه علاوه بر نوشتن نام خلیج‌فارس در محل خودش، دریای عرب و بحر عمان فعلی را نیز دریای پارس یا پرشن گلف نامیده اند از جمله می توان نقشه‌های صفحات ۲۲٦-۱٤۱-۳۲۳-۳۲۲-۳۳۱-۳٤٥-۳٤۷-۳٦۳-۳٥٥ را در مورد دریای پارس و خلیج‌فارس نام برد.

در ۹۸٪ نقشه‌های اطلس تونس نام خلیج‌فارس کاربرد درست خود را دارد اما تهیه‌کنندگان عرب این اطلس تلاش دارند که نقشه‌های مورد ادعای خود را نیز ارائه نمایند. در این میان نقشهٔ مرکاتور جیراد هلندی (۱٥۱۲-۱٥۹٤) مورد ادعای روشنفکران عربی است که برای اولین بار نام خلیج عربی را بجای نام اصلی بکار برده است و سپس شاگردان وی از جمله هوندیاس و هنریکوس چند نسخه از این نقشه را با نامهای مختلف در هلند بازسازی و رونویسی (تنسیخ) کردند.

سه نقشهٔ خلیج فارس را خلیج بصره و قطیف نامیده اند. ۵ نقشه نیز دریای عمان فعلی را دریای هرمز و دریای کرمان و مکران نامیده اند. نام دریای عمان بندرت در این نقشه‌ها وجود دارد ولی نام دریای عرب (شرق یمن وعمان) در بسیاری از نقشه‌ها وجود دارد. تعدادی از نقشه‌ها نیز دریای عرب فعلی را دریای اریترا نامیده اند (اریترا یا آریتراس نام یک جزیرهٔ متعلق به شاهزادهٔ ایرانی بنام آریاتراس بوده است. تعدادی از نقشه‌ها دریای سرخ را خلیج عرب (خلیج عقبه) دریای مکه، دریای روژ، دریای رد، دریای روبروم، آنسیون،کرسون، خلیج قلزم و توراس نامیده‌اند.

اطلس «نقشه‌های تاریخی خلیج»[۶]

این اطلس در دو جلد چاپ شده که مجموعاً حدود ۵۰۰ نقشه با نام خلیج‌فارس دارند. این اطلس «نقشه‌های تاریخی سالهای ۱۴۹۳-۱۹۳۱ خلیج‌فارس را که دارای ۲۷۶ نقشه از منابع اروپایی است دربرمی‌گیرد و توسط سلطان بن محمد القاسمی ابتدا در سال ۱۹۹۶ به سفارش وی در لندن چاپ و توسط منشورات مدینهٔ شارقه للخدمات منتشر شده است اما اخیراً فروش اینترنتی آن متوقف و صفحهٔ مربوطه نیز حذف شده است!

بنظر می رسد انگیزهٔ اولیهٔ گردآورندهٔ این اطلس اثبات هویت عربی برای جزایر سه‌گانهٔ خلیج‌فارس بوده است ولی در کلکسیون نقشه‌های گردآوری شدهٔ ایشان که بیشتر از ۳۵۰ نقشه می‌باشد در ۹۸٪ نقشه‌ها نام درست خلیج‌فارس با همین نام ثبت شده (به استثنای سه نقشه که یکی از آنها را به عنوان طرح روی جلد کتاب اطلس منتشر ساخته است) و در مورد جزایر نیز اسناد هویت ایرانی را تایید می کند. در چاپ جلد اول که در سال ۱۹۹۶ در لندن صورت گرفته نقشهٔ روی جلد کتاب مربوط به نقشهٔ سال ۱۶۷۹ منطقهٔ کشور پارس نام دارد که در آن خلیج عربی بکار رفته است (توسط جیاکوما دی رسی ترسیم شده است)[۷] ولی از آنجا که در آن جزایر تمب بطور واضح به رنگ ایران ترسیم شده است به همین دلیل تهیه‌کنندهٔ اماراتی این اطلس که متوجه این موضوع شده در چاپ جلد دوم در سال ۱۹۹۹ نقشهٔ خلیج عربی مذکور را از جلد کتاب حذف نموده است.

جلد دوم اطلس «نقشه‌های تاریخی خلیج» (نقشه‌های ۱۴۷۸-۱۸۶۱) دارای ۳۰۱ نقشه از منابع لاتین در مورد خلیج‌فارس است، این اطلس در واقع همان اطلس قبلی است با مقداری حذف و اضافات تقریباً ۸۰٪ نقشه‌های این دو اطلس مشترک هستند ولی تعدادی از آنها نیز منحصر به فرد بوده و در کتاب دیگری چاپ نشده است جلد دوم سال ۱۹۹۹ در شارجه چاپ و منتشر شده است.

در مورد جلد اول گفتنی است که اولین نقشه متعلق به ۱۴۷۸ توسط بوکینک در رم بصورت نقشهٔ رنگی و بر روی مس و براساس نقشهٔ بطلیموس ترسیم شده است. در این نقشه خلیج‌فارس با نام سینوس پرسیکوس به شکل مستطیل و بزرگتر از اندازهٔ طبیعی آن است ولی نامهای

جغرافیایی زیادی را براساس متون یونان قدیم دربردارد. در نقشهٔ سال ۱٤۹۳ نیز براساس اطلاعات یونان قدیم ترسیم شده است. خلیج با نام مرپرسیک (دریای پارس) و به شکل مربع ترسیم شده که اندازهٔ آن کوچکتر از اندازهٔ واقعی خلیج‌فارس است. نقشهٔ ۱۵۱۱ که در ونیز بر روی چوب و رنگی توسط برناردوس سیلوانوس ترسیم شده است مشابه نقشهٔ ۱٤۷۸ بوکینک است و براساس نقشهٔ بطلیموس ترسیم شده است. در این نقشه نیز خلیج‌فارس با نام سینوس پرسیکوس به شکل مستطیل و بزرگتر از اندازهٔ طبیعی آن است. نقشهٔ ۱۵۱۳ این نقشه نیز مشابه نقشهٔ ۱٤۷۸ بوکینک است و براساس نقشهٔ بطلیموس ترسیم شده است. در این نقشه نیز خلیج‌فارس با نام سینوس پرسیکوس به شکل مستطیل و بزرگتر از اندازهٔ طبیعی آن است. در هر سه نقشه، جزایر زنوبیا که متعلق به پارسیان بوده است به شکل دقیقی در جنوب شرقی یمن ترسیم شده است. از نقشهٔ سال ۱٤۷۸ تا نقشهٔ سال ۱۵٤۸ تحولی در دقت فاصله های جغرافیایی بوجود نیامده است. در این سال جیاکومو گاستالدی ونیزی برای اولین بار نقشهٔ پرشیا را به شکل دقیق‌تری ترسیم و از دریای شمال ایران، مر باکو (دریای خزر) و دریای جنوب ایران، با نام مر پرسیو را به شکل واقعی تری ترسیم نموده است. وی مجدداً در سال ۱۵٦۱ و ۱۵۷۰ خلیج‌فارس را با نام گلفو پرسیا و دریای عمان را با نام گلفو اورموز بطور دقیق تری نیز ترسیم کرده است. در حالیکه تا سال ۱٦۷۹ سایر نقشه‌ها قبل و حتی بعد از این تاریخ نیز همچنان بر پایهٔ اطلاعات قدیمی موقعیت و مساحت خلیج‌فارس را با نام سینوس پرسیکوس و گلفو پرسیا را همچنان غیر دقیق ترسیم کرده اند. در این سال جیاکومو دی رسی در رم نقشهٔ رنگی دقیقی ترسیم و حتی جزایر سه گانهٔ تنب و ابوموسی را به رنگ خاک ایران ترسیم کرده است اما همچنان اندازه ها در نقشه‌ها تا واقعیت فاصلهٔ زیادی دارد مثلاً بحرین با نام بهرام در همهٔ این نقشه‌ها بصورتی غیر واقعی و گاهی بجای قطر ترسیم شده است. اطلاعات موجود در نقشه‌های جهان‌نما حتی در این دوره نیز همچنان فراتر از ۷ دریا و ۷ کشور نرفته و به سبک قدیم و سبک جغرافیانویسان مسلمان، چین در غرب، اروس در شمال فرانسه در اروپا و افریقیه در جنوب لبه های پایانی دنیا تصور می شود. حتی در نقشهٔ جهان‌نمای سال ۱۷٤۰ وتریس اربیس استرابن، جهان همچنان تنها به سه قاره محدود شده است و قاره های آمریکا و اقیانوسیه همچنان زنجیرهٔ مفقود شده هستند.

بنابراین در تمامی این نقشه‌ها خلیج‌فارس در مرکزیت جهان قرار دارد. در نقشهٔ جهان‌نمای سال ۱۵۱۵ [۸] جوهانز دویر تاحدودی نقشه‌ها به واقعیت های جغرافیایی نزدیک شده ولی قارهٔ آمریکا و اقیانوسیه هنوز در جغرافیای جهان ناپیدا هستند. در سال ۱۵۵۱ جرارد مرکاتور بر روی کره، نقشهٔ جهـــان را ترسیـــم نمـــوده است که البته نقـــص قبلـــی را دارد. اما در سال ۱٦٦۰ (Philipp Eckebrecht) فلیپ ایکبرخت نقشهٔ جهان‌نمایی ترسیم کرده است که قارهٔ آسیا، اروپا، آفریقا و آمریکا را دربرمی‌گیرد ولی فاقد سرزمین های استرالیا و اقیانوسیه است، نقشه‌ای متعلق به حدود ۱۷۵۳ از نیکلاس دی‌فر (۱٦۹٤-۱۷۵٤) بصورت رنگی و به شکل کره ای باقی مانده است در این نقشه، جهان تقریباً به شکل امروزی ترسیم شده است. در سال ۱۷٤۸ (Bertrand Rene Pallu) برتراند رنه پالو در نقشهٔ خود جغرافیای خلیج‌فارس را تا حدودی درست ترسیم کرده است. در سال ۱۷۵۸ توماس جفریز نقشهٔ جهان‌نمایی ترسیم کرده است که به واقعیتهای امروز جهان نزدیک است و بالاخره در سال ۱۷۷٤ ساموئیل دون کامل‌ترین نقشهٔ کروی تا آن روز را از جهان ارائه نموده است.

در سال ۱۷۷۲ کارستن نیبور نقشه‌ای ترسیم کرده است که در آن برخلاف سایر نقشه‌های اروپایی بجای نام دریای هرمز از بحر عمان نام برده شده در حالی که قبل از این تاریخ در نقشه‌های لاتین عبارت دریای عمان وجود ندارد. البته نام اومانا یا هومانا که یک منطقهٔ پارسی بوده است نامی کهن در شرق خلیج‌فارس است.[۹] در این نقشه اندازه‌های جغرافیایی بنادر و جزایر به واقعیت نزدیک تر شده اند و جزایر سه گانه نیز در موقعیت دقیق تر به رنگ ایران ترسیم شده‌اند. علت دقیق بودن این نقشه آن است که نیبور چند سال در خلیج‌فارس به پژوهش مشغول بوده و نقشهٔ وی مستقل از اطلاعات قبلی و متکی بر مشاهدات عینی وی و دربردارندهٔ تحولات و جابجایی‌های جمعیتی است که در دو سده اتفاق افتاده است. علی‌رغم دقیق بودن نقشهٔ نیبور، تا سال ۱۸۳۵ بسیاری از نقشه‌های ترسیم شده از سوی آلمانها، انگلیسی ها، فرانسوی ها و حتی هلندی‌ها از دقت برخوردار نیست تا اینکه در این سال نقشه‌ای براساس اطلاعات نیبور ترسیم و توسط جوستوس پرتس منتشر می شود. و بالاخره در سال ۱۸٦۰ دو نقشه با نام پرشن گلف وست و ایست توسط موسسهٔ هیدروگرافی (آبنگاری) در لندن منتشر شده است که با واقعیات و

اندازه‌های جغرافیایی امروزی خلیج‌فارس منطبق است. این دو نقشه در صفحهٔ ۳۱۰ و ۳۱۱ کتاب اطلس تاریخی خلیج چاپ شده است.

– **اطلس عراق در نقشه‌های قدیمی** در این اطلس که تالیف احمد سوسه، پدر کارتوگرافی در عراق است، براساس منابع یونانی و اسلامی ۳۹ نقشه به زبان عربی و به طریقهٔ سیاه و سفید ترسیم شده است که در این نقشه‌ها از جمله در نقشهٔ دورهٔ آشوریان به شمارهٔ ٦، نقشهٔ هیکاتوس متوفی ٤٧٥ ق.م به شمارهٔ ۷ که به امپراتوری پارس و مصر سفر نموده است، نقشهٔ ایراتوستین یونانی به شمارهٔ ۹، نقشهٔ بطلیموس به شمارهٔ ۱۰، در همگی خلیج‌فارس (ترجمهٔ سینوس پرسی) بکار رفته و اما در نقشهٔ فتوحات قرن اول هجری به شمارهٔ ۱۱، نقشهٔ بلخی ۹۳٤م به شمارهٔ ۱۲، نقشهٔ دیار عرب استخری ۹۵۱ م به شمارهٔ ١٦ و نقشهٔ عراق از استخری به شمارهٔ ۱۸، نقشهٔ جهان‌نمای ابن حوقل ۹۷۷م به شمارهٔ ۱۹، نقشهٔ عراق از ابن حوقل به شمارهٔ ۲۲، نقشهٔ جهان از جیهانی ۹۷۷م به شمارهٔ ٢٦، نقشهٔ جهان‌نمای ادریسی ۱۰۹۹–۱۱٦٤ م به شمارهٔ ۲۹، نقشهٔ جهان‌نمای قزوینی ۱۲۰۳–۱۲۸۳ به شمارهٔ ۳۱، نقشهٔ ابن الوردی ۱۳٤۸م به شمارهٔ ۳٦ نقشهٔ شمارهٔ ۳۸ از جغرافیانویس مجهول و نقشهٔ شمارهٔ ۳۹ بنام مواضیع التاریخیه در همگی کلمه بحر فارس (دریای پارس) بکار رفته است.

– اطلس ضمیمهٔ کتاب الخلیج الفارسی (در طول تاریخ) چاپ دوم، که در قاهره چاپ شده است، که در آن ۵۱ نقشه از کتب عربی بصورت سیاه و سفید که همگی از منابع عربی برگرفته شده و متعلق به دوره های مختلف تاریخی هستند نام خلیج‌فارس را دربردارد که در ٢٤ نقشهٔ آن خلیج‌فارس و در ۲۵ نقشهٔ بحر فارس و در دو نقشهٔ آن بحر العجم بکار رفته است. در این کتاب فصل اول به گزیده ای از توصیفهای مختصات جغرافیایی و طبیعی خلیج‌فارس از کتب جغرافیایی مسلمانان از قرن سوم تا قرن دهم اختصاص دارد و در آن متونی را از کتب ٢٦ نفر از سیاحان و مورخین مشهور مسلمان در خصوص توصیف بحر فارس را با ذکر منابع و ماخذ آورده است. فصل دوم به برگزیده ای از نویسندگان قرون اخیر اختصاص دارد که در آن متونی را از کتب ۱۸ نفر از سیاحان و مورخین مشهور عرب در خصوص توصیف بحر فارس را با ذکر منابع و ماخذ آورده است. فصل سوم به برگزیده ای از نویسندگان و مستشرقین غربی قرون اخیر

اختصاص دارد که در آن متونی را از کتب ۸ نفر از سیاحان و مورخین مشهور غرب در خصوص توصیف بحر فارس را با ذکر منابع و ماخذ آورده است. بخش دوم شامل نقشه‌های خلیج‌فارس است که فصل اول آن به خلیج‌فارس در نقشهٔ جهان و آسیا اختصاص دارد و شامل ۱۷ نقشه است. فصل دوم خلیج‌فارس در نقشه‌های کشورهای عربی است که ۲۳ نقشه دارد. فصل سوم به نقشهٔ خلیج در جغرافیای ایران نام دارد که در آن ۲۰ نقشه از کتب عربی ویژهٔ جغرافیای ایران برگرفته شده است.[۱۰]

• در کتاب «قلائد الذهب فی معرفه انساب قبائل العرب» به قلم مصطفی حمیدی بن احمد الکردی الدمشقی، از مولفین قرن دهم ق شرح و مقدمهٔ سلمان الجبوری مکتبه الهلال ۲۰۰۰ دارای ۱۰ نقشه با ذکر نام حلیج فارس است.

• در کتاب «اطالس التاریخی للعالم الاسلامی فی العصور الوسطی» عبد المنعم ماجد. علی البنا. دار الفکر العربی ۱۹۸٦ مکتبه القاهره الکبری رمز ۲٥٤۰۰ حدود ۱٦ نقشهٔ از جمله نقشه‌های شمارهٔ ۲-۳-۷-۸-۹-۱۰-۱٦ مربوط به خلیج‌فارس با همین نام است . این اطلس در چاپ های جدید مورد تحریف قرار گرفته است.

• در کتاب «مصور الجغرافی لاقالیم الارض الطبیعیه و السیاسیه» ۹۰ نقشه از منابع عربی وجود دارد که در ۱۲ نقشهٔ مربوط به منطقهٔ خلیج‌فارس در همگی نام تاریخی بحر فارس و خلیج‌فارس وجود دارد. این کتاب تالیف الشیخ محمد فخرالدین مدرس دارالعلوم است که انتشارات مـکـتـبـة الهلال بشارع الفجاله بمصر چاپ یازدهم آن را در سال ۱۹۲۵ انجام داده است.

• در کتاب اطلسی بنام «انساب العرب للعالم الاسلامی» چاپ ۱۹۹٤ مکتبه القاهره الکبری) (رمز ۲٥٤۰۰) حدود۱۰ نقشه با ذکر نام خلیج‌فارس وجود دارد.

• در کتاب «اعلام الجغرافیین العرب» الدکتر عبدالرحمن حمیده، دارالفکر المعاصر، دمشق، سوریه ۱۹۹۵ مختصری از مطالب ۱۵۰ سیاح عرب و مسلمان و پنج نقشهٔ تاریخی براساس مورخین صدر اسلام با ذکر نام خلیج‌فارس دارد و کتابهای بیشمار دیگری که از ذکر آن برای جلوگیری از اطالهٔ کلام خودداری می شود.

• اطلس تاریخی اسلام (محمد مختار قاهره ۱۹۲۲) و الخرایط التاریخیه احمد صالح قاهره ۱۹۱٤ و اطلس ضمیمهٔ کتاب قلاید الذهب فی معرفه انساب قبایل العرب که دارای ۹ نقشه به زبان عربی با نام خلیج‌فارس و بحر فارس است. یک اطلس باستانی دیگر عربی و فارسی متعلق به سالهای قبل از ۱۲۰۰ میلادی که دارای ۹٦ صفحه و ۱۵ نقشهٔ منطقه ای و دو نقشهٔ جهان‌نما است. این اطلس را سال ۲۰۰۱ دانشگاه آکسفورد از یک حراجی خریداری کرده است. در این سند تاریخی نیز خلیج‌فارس در همه جا با نام تاریخی درست خود ثبت شده است. در طول دو دههٔ گذشته کشورهای عربی در مورد اثبات ادعاهای ارضی خود نسبت به یکدیگر نقشه‌هایی تاریخی را در رسانه های گروهی خود منتشر و بعضاً به عنوان سند به دیوان بین‌المللی دادگستری تقدیم نموده اند که در آنها خلیج‌فارس با همین نام توصیف شده است. از جمله در دعاوی ارضی، ۱- قطر و بحرین، ۲- در دعاوی عربستان و قطر ۳- در دعاوی یمن و عمان در نقشه‌ها و اسناد مورد استفادهٔ آنها نام خلیج‌فارس بکار رفته است.

٤- دولت کویت درسال ۱۹۹۲ کتابی را مشتمل بر ۸۰ نقشهٔ و سند تاریخی تحت عنوان «الکویت فی الخرائط العالم» (کویت در نقشه‌های جهان) به چاپ رسانیده است که در همهٔ این نقشه‌ها و اسناد تاریخی که از اطلسهای مختلف گردآوری شده است، نام خلیج‌فارس وجود دارد.

۵- در سال ۱۹۹٤ اطلسی در کویت تحت نام «الکویت قراءه فی الخرایط التاریخیه» به همت عبدالله یوسف الغنیم به چاپ رسیده که حاوی حدود ۲۰ نقشه با نام خلیج‌فارس است.

٦- در کتاب دیگری بنام «ریشه های کویت» (اصول الکویت المنشور العام) که در سال ۱۹۹۱ در هلند به چاپ رسیده است، ۱۵ نقشهٔ تاریخی وجود دارد که در همگی نام خلیج‌فارس ثبت شده است. جالب اینکه یکی از مهمترین استنادات کویت که در هر سه اطلس مذکور به چاپ رسیده است، نقشهٔ ۱۷٦۲ کارستون نیبور دانمارکی است. در نقشهٔ مذکور تحت نام نقشهٔ خلیج‌فارس جرایر سه گانه با نام ایرانی بومف و تنمب متعلق به ایران به ثبت رسیده است.

در یک کتاب به نام «اطلس تاریخ اسلام» که در آمریکا و کشورهای عربی بویژه مصر در سالهای ۱۹۵۱ و ۱۹۵۵ چندین بار تجدید چاپ شده است، ۱٦ نقشهٔ وجود دارد که در همهٔ آنها نام خلیج‌فارس برای آبهای جنوب ایران بکار رفته است.

بانک عربی و بیت القرآن در بحرین در سال ۱۹۹٦ تقویم دیواری بزرگی را منتشر نموده‌اند که دارای ۱۲ نقشهٔ تاریخی است مربوط به بحرین است که در همگی نام خلیج‌فارس در آنها موجود است.

در این میان اطلس عراق در نقشه‌های قدیمی ۱۹۵۹(احمد سوسه) اهمیت بسزایی در تاریخ تحول نقشه‌های مسلمانان دارد. براساس نقشه‌های این اطلس‌ها می فهمیم که مسلمانان، جهان را همچون سینی دایره‌ای شکلی تصور می کردند که دور تا دور آن را آب فراگرفته و در لبهٔ انتهایی این دایره، سلسله جبال قاف وجود دارد که مانع ریختن آب به بیرون از این سینی می‌شود و مرکز دنیا منطقهٔ غرب خلیج‌فارس و مکه بوده است. در تمام نقشه‌های دورهٔ اسلامی تکامل و تحول چندانی به چشم نمی خورد. همگی جهان را همانند یک سینی تصور می کردند که لبهٔ پایانی آن در شرق پایانهٔ دریای پارس و چین در جنوب بلاد زنگ و افریقیه و در غرب بلاد تنجه (تنگه) و اندلس و شنقیط انتهای دنیا است و در شمال نیز روم و یاجوج و ماجوج و کوه قاف و دریای محیط نیز لبه های پایانی دیگر دنیا تصور می شدند. دریاهای جهان نیز در تصور جغرافی‌نویسان عبارت بودند از:

۱- دریای محیط، ۲- دریای روم، ۳- دریای پارس، ٤- دریای هند، ٥- دریای قلزم، ٦- دریای چین و ۷- دریای زنگ (افریقیه). در این میان دریای محیط که همان اقیانوس است که بزرگترین دریا ترسیم می‌شده است و بنظر بعضی از جغرافیانویسان مسلمان این دریا سراسر دنیا را فرا گرفته و دورتا دور آن را سلسله جبال قاف (عربی شدهٔ کوه) احاطه کرده و این کوه به دور دنیا کشیده شده است و مانع ریختن آب اقیانوس می شود.

گفتنی است که اصطلاح هفت شهر عشق و هفت سرزمین و ۷ آسمان و ۷ خان که در ادبیات ایرانی از کتاب اوستا تا کتب معاصر از آن سخن به میان می آید از همین تصور جغرافیایی قدیمی ریشه می گیرد.

علاوه بر اطلسهای فوق می توان به اطلس «نقشه‌های جغرافیایی خلیج‌فارس از ماقبل تاریخ تا زمان معاصر» (موسسهٔ سحاب۱۹۷۱)[۱۱] در این اطلس مجموعه ای شامل ۳۷۳ نقشه، لوحه و سنگ‌نوشته از منابع و اطلسهای مختلف و متنوع موجود در موزه‌ها و کتابخانه های کشورهای

عربی و کشورهای اروپائی به چاپ رسیده است که همگی به زبانهای مختلف کلمه های مترادف با دریای پارس و خلیج‌فارس بکار برده اند. این اطلس در سال ۱۳٦۸ چاپ مجدد شده وبه تازگی نیز با کیفیت بهتر و با مقداری اضافات در دو جلد تحت نام نقشه‌های باستانی و تاریخی خلیج فارس به بازار آمده است.

علاوه بر این اطلس‌های ویژهٔ خلیج‌فارس، اطلسهای عمومی دیگری که در کشورهای اروپایی و غیر عربی چاپ شده اند که تعداد ۱۷ نمونه از آنها که حاوی چند مورد از نقشه‌های تاریخی خلیج‌فارس هستند در آرشیو ادارهٔ اسناد و آرشیو وزارت خارجه کشورمان موجود هستند.

براساس نقشه‌های این اطلس ها که در همگی خلیج‌فارس یا مترادفهای لاتین آن بکار رفته است می‌توان گفت که دقت در اندازه ها و مقیاسهای طبیعی در کارتوگرافی بویژه برای خلیج‌فارس از دورهٔ بطلیموس تا قرن ۱۷م تغییرات قابل توجهی نکرده است. نقشهٔ گاستالدی ونیزی در سال ۱٥٤۸ چند نقشهٔ پرتغالی در سالهای ۱٥٦۰ و نیکلاس سنسون فرانسوی در ۱٦٥٤، نقشهٔ یک آلمانی در سال ۱٥۹٦ و چند نقشهٔ انگلیسی در سال ۱۸۰۷ هرکدام در نقشه‌های ترسیمی خود اسامی را به نقشه‌های قبلی اضافه کرده‌اند ولی علی‌رغم اینکه بعضی اسامی جغرافیایی در منطقهٔ خلیج به آنها اضافه شده است اما همچنان شیوهٔ کلاسیک و بطلیموسی و یا اطلاعات برگرفته از کتب مقدس و کتب کلاسیک بر همهٔ آنها حاکم است می توان ۱۷٦۲-۷۲ را عصر نوین در کارتوگرافی سینوس پرسی[۱۲] (خلیج‌فارس) دانست. در این دهه کارستون نیبور هلندی که چند سال در سواحل خلیج‌فارس به پژوهش علمی مشغول بود (احتمالاً در سال ۱۷۷۲) نقشهٔ دقیقی را با نام سینوس پرسیکوس ترسیم کرده در این نقشه تمامی مناطق ساحلی دو سوی خلیج‌فارس و جزایر مسکونی و حتی جزایر غیر مسکونی تنب و ابوموسی در قلمرو ایران به دقت ترسیم شده است. اگرچه تا سال ۱۸٦۲ که نقشه‌های دقیق و مستند انگلیسی ها منتشر شد نیز همچنان بسیاری از نقشه‌ها همان اطلاعات غیردقیق سنتی را داشتند اما می توان گفت این نقشه به دورهٔ نقشه‌های کلاسیک وسنتی گلف پرس یا سینوس پرسیکوس پایان داده است. تنها در اطلس قاسمی تعداد ۲۰۱ نقشهٔ کلاسیک از ۱٤۸۷ تا ۱۷۷۲ که آن را دورهٔ نوین می‌نامیم بنام

خلیج‌فارس وجود دارد تعداد نقشه‌های سنتی که خلیج‌فارس را ثبت کرده اند و این نگارنده آنها را بررسی نموده است بالغ بر ٦۰۰ نقشه است.

از سال ۱۷۷۲ تا ۱۹۵۷ نیز صدها نقشهٔ علمی در سراسر جهان منتشر شده است که تمامی آنهایی که به منطقهٔ خلیج‌فارس مربوط می شود نام اصیل و تاریخی خلیج‌فارس و یا معادلهای آن را دربردارند در سال ۱۹۷۵ و بعد از جنگ نفت ایران و بریتانیا توطئه تغییر نام خلیج‌فارس شروع شده است.

اطلس‌های برگرفته از منابع اسلامی

می‌دانیم که به دلیل واجب بودن جهت‌یابی دقیق قبله در مساجد و برای نماز علم جغرافیا از سدهٔ دوم هجری اهمیت زیادی برای مسلمانان پیدا کرد و از این زمان شخصیت‌های جغرافیایی مانند مقدسی ۸۸۵ م، بلخی ۹۳٤ م، مسعودی ۹۵۸ م، ادریسی متوفی ۱۱٦۵م، جیهانی، ابوزید و استخری ظهور کردند و نقشه‌های آنها برای سیاحان پرتغالی، فرانسوی، هلندی و روسی تا قرن ۱۷ منبع الهام بود.

حداقل حدود ۳۰۰۰ نقشه و اطلس در کشورهای مختلف جهان تاکنون نام خلیج‌فارس را ثبت نموده‌اند.

در کتابخانهٔ کنگرهٔ آمریکا و کتابخانهٔ آرگوسی نیویورک بیشتر از ۲۰۰ نقشهٔ تاریخی وجود دارد که خلیج‌فارس با نام اصلی در آنها ثبت شده است.

در کتابخانهٔ ملی بریتانیا (لندن)، کتابخانه و اسناد وزارت امور هند (لندن)، مرکز اسناد عمومی لندن و کتابخانهٔ دانشکدهٔ مطالعات خاورشناسی لندن بیشتر از ۳۰۰ نقشه دربردارندهٔ نام خلیج‌فارس وجود دارد در بسیاری از نقشه‌های اروپایی نه تنها خلیج‌فارس (persian gulf) بلکه نام دریای پارس (persian sea) نیز برای منطقهٔ سواحل ایران و پاکستان و عمان ترسیم شده است از جمله در این مورد می توان به نقشهٔ ذیل اشاره نمود.

- approved modern maps and cartoghraphy the whole being regulated by astron observations: by Eman Bowen, 1748.

۳- ادارهٔ آرشیو ملی پرتغال دهها سند مهم تاریخی به زبانهای عربی، فارسی، ترکی و پرتغالی در خصوص جزایر ایرانی و خلیج‌فارس وجود دارد. در ادارهٔ آرشیو وزارت خارجهٔ ایران، وزارت خارجهٔ فرانسه، وزارت خارجهٔ روسیه، وزارت خارجهٔ پرتغال، وزارت خارجهٔ هلند، هند، آلمان، اسپانیا، نروژ، رومانی، لهستان، آفریقای جنوبی، استرالیا، نیوزلند، ژاپن و در بسیاری از موزه‌ها، کتابخانه‌ها و حتی هتلها و یا آرشیوهای خصوصی چه در کشورهای عربی مانند مصر و چه کشورهای غیر عربی صدها نقشهٔ تاریخی با نام خلیج‌فارس وجود دارد. (نقشهٔ موجود در موزهٔ متحف مصری قاهره که براساس یک لوحهٔ سنگی عظیم قبل از میلاد ترسیم شده است و از سال ۱۹۰۳ در کنار این لوح نصب است و به نام خلیج‌فارس مزین می باشد که بعضی از این نقشه‌ها از سوی یونسکو به عنوان میراث بشریت به رسمیت شناخته شده و بطور نمونه می‌توان به نقشهٔ موجود در کتابی تحت عنوان نوادر المخطوطات (RARE MANUSCRIPTS) که از سوی یونسکو در سال ۱۹۹۵ براساس اسناد کتابخانهٔ اسکندریهٔ مصر به عنوان میراث جهانی چاپ شده است، اشاره کرد. (پیوست ۲) در کارگاه قالی‌بافی زندان بغداد از روی یک نقشهٔ رسمی دولتی عراق زندانیان چند عدد قالیچهٔ نفیس بافته‌اند که نام بحر فارس در آن موجود است. بافت این‌گونه نقشه‌های قالیچه ای تا سالهای اولیهٔ حکومت بعثی ها انجام می شده است. (پیوست۳) در میدان کاخ پادشاه هلند در آمستردام یک کرهٔ سنگی قدیمی که نقشهٔ جهان در آن نقش شده و نیز در نقشهٔ قدیمی جهان در تالار اصلی مقر پاپ نیز نام خلیج‌فارس ثبت شده و موارد زیاد دیگر که ارزش هنری و تاریخی دارند.

موسسهٔ دریای شرق با کمک دولت کرهٔ جنوبی نیز در سال ۲۰۰۲ کتابی بنام:

Maps East Sea in World این کتاب ٤٠ نقشهٔ تاریخی را از سال ۱۷۱۵ تا سال ۱۸۰۰ در جهت اثبات نام دریای شرق به چاپ رسانده است که در تمامی نقشه‌هایی که جنوب ایران را دربرگرفته‌اند (۳۱ نقشه) نام خلیج‌فارس ثبت گردیده است. در این کتاب همچنین فهرست مشخصات ۹۰ نقشهٔ کتابخانهٔ لندن از سال ۱۵۹۵ تا ۱۸۹٤ و فهرست ٦۱ نقشهٔ موجود در دانشگاه کمبریج لندن متعلق به سالهای ۱۵۷۰ تا ۱۸۲٤ راجع به آسیا را به چاپ رسانده در این نقشه‌ها نیز همچنان خلیج‌فارس فارس با نام تاریخی و درست خود ثبت شده است.

– در آلمان یک اطلس تاریخی حاوی تصاویر نقشه‌های موجود در موزه ها و آرشیوهای خصوصی آلمان چاپ شده که ۹ مورد نقشه‌های جهان نام خلیج‌فارس را دربردارد.

حدود ۳۰ اطلس تاریخی مربوط به قرن گذشته خلیج‌فارس را با همین نام ثبت کرده اند.

از جمله: اطلس توماس هربرت ۱٦۲۸، اطلس پاریس دانشگاه لوساج ۱۸٦۳، اطلس آلمان ۱۸٦۱، اطلس پاریس انویلی ۱۷٦۰، اطلس جغرافیای مدرن ۱۸۹۰ پاریس که توسط SCHRADER and F.PRUDENT .F طراحی شده دارای ۱۰ نقشه با ذکر نام خلیج‌فارس است. این اطلس در مرکز اسناد ملی مصر (دار الوثائق قومی) نگهداری می‌شود و در نقشهٔ شمارهٔ ٤۰ جزایر سه‌گانه با رنگ و متعلق به ایران ترسیم شده است. اطلس لندن ۱۸۷۳، اطلس ارنست امبروسیوس ۱۹۲۲، اطلس بیلفیلد ۱۸۹۹ اطلس هارمسورث قرن ۱۹ لندن . و . . .

دایر ة المعارف‌های بزرگ جهان مانند NHDVI RAISONNE DE SCIENCE KOSJDK HGLUHVT ۱۷۵۱ چاپ ۱۷۵۱ فرانسه، دایر ة المعارف بریتانیکا، دایر ة المعارف لاروسکا، امریکانا و... و... تمام دایر ة المعارف‌های مشهور از قدیم تاکنون خلیج‌فارس را با همین واژه ثبت نموده‌اند.

نقشه‌های خلیج‌فارس در شبکهٔ جهانی اینترنت در بسیاری از سایتهای جغرافیایی یا سایت‌های فروش و حراج نقشه، نقشه‌های کهن خلیج‌فارس وجود دارد. علاوه بر سایتهای اطلسهای معروف جهان در بعضی سایتهای عربی نیز می توان نقشه‌های تاریخی خلیج‌فارس را یافت از جمله در وب سایت دفتر پادشاهی عربستان سعودی ٦٦ نقشهٔ قرون گذشته از منابع اروپایی، عربی و ترکی وجود دارد که در همگی نام خلیج‌فارس و معادلهای آن بکار رفته است. علاوه بر این نام خلیج‌فارس در ۱۱ قرارداد میان شیوخ خلیج‌فارس با مقامات انگلیسی و از جمله معاهدهٔ استقلال کویت وجود دارد.[۱۳]

ب: جزایر خلیج‌فارس

نقشه‌هایی که ویژهٔ جزایر خلیج‌فارس و سواحل آن باشد بیشتر به سه قرن اخیر برمی‌گردد و قبل از آن نقشه‌ها بیشتر به ذکر نام شهرهای ساحلی بزرگ مانند بصره، هرمز، بوشهر و نام خلیج‌فارس

اکتفا می کردند اما تعدادی از این نقشه‌ها علاوه بر نام خلیج فارس و شهرهای مهم به ترسیم جزایر غیر مسکونی مانند جزایر سه گانهٔ تنب و بومف نیز پرداخته اند بخصوص اینکه جزایر آنها را جزء قلمرو و حاکمیت ایران تصویر کرده اند تعداد اینگونه نقشه‌ها بالغ بر یکصد عدد است که در ۳ گروه قرار می گیرند الف- نقشه‌های رسمی دولتی- از جملهٔ آنها می توان به نقشه‌های ذیل اشاره کرد:

- کارستون نیبور دانمارکی که از طرف دولت هلند چند سال در خلیج‌فارس سکونت داشته است در سال ۱۷٦۲ چند نقشهٔ کامل از جزایر خلیج‌فارس ترسیم کرده که در کتاب «سفر به عربستان و دیگر کشورها» بعدها منتشر شده است.

نیبور در سراسر کتاب خود نام تاریخی خلیج‌فارس را درست بکار برده و حتی نقشهٔ بسیار دقیقی تحت عنوان نقشهٔ خلیج‌فارس دارد که در آن تعدادی از جزایر خلیج‌فارس و از جمله جزایر سه گانه را به رنگ خاک ایران ترسیم نموده است.

ـ نقشهٔ رنگی خلیج‌فارس (Carte du Golphe Persique): در سال ۱۷٦٤ از سوی وزارت خارجهٔ فرانسه تهیه شده و جزایر به رنگ سرزمینهای ایران است.

ـ نقشهٔ خلیج‌فارس دگلفو پرسیا (Gulf of persia): در سال ۱۸۲۹ توسط کاپیتان بروکس C.B.Brucks به دستور کمپانی هند شرقی و نمایندهٔ رسمی دولت بریتانیا تهیه شده، جزایر به رنگ سرزمینهای ایران است و در یادداشت همراه نقشه نیز نام جزایر جزو نواحی تحت تملک ایران آورده شده است.

ـ نقشهٔ امپراتوری ایران (the Persia Empire): در سال ۱۸۱۳ توسط جان مکدونالد کاینز، مشاور سیاسی سرجان مالکوم در ماموریت به ایران تهیه شده، سیاه و سفید است، در سال ۱۸۳۲ توسط اروسمیت به صورت رنگی چاپ شد و در آن، سرزمین ایران و جزایر از یک رنگ هستند.

ـ نقشهٔ آسیای مرکزی شامل کابل، ایران، رود ایندوس و کشورهای واقع در شرق آن.[۱٤]

در سال ۱۸۳٤ توسط سرگرد الکساندر برنز براساس «نقشه‌های معتبر» (Authentic Maps) اروسمت تهیه شده، رنگی و جزایر در آن به رنگ سرزمینهای تحت حاکمیت ایران است.

ـ نقشهٔ حدود فعالیت قبیله‌های ساحل مروارید

(tribes of pearl Coast Limits the activities of): در سال ۱۸۳۵ توسط کاپیتان هتل تهیه شده، جزایر را در بخش ایرانی خط تقسیم‌کنندهٔ خلیج‌فارس نشان می‌دهد.

ـ نقشهٔ خلیج‌فارس ۱۸۸٦ (persian Gulf The) در سال ۱۸۸٦ از سوی بخش اطلاعات وزارت جنگ بریتانیا تهیه شد. نسخه‌ای از این نقشه در سال ۱۸۸۸ به دستور لرد سالیسبوری وزیر خارجهٔ بریتانیا، تقدیم ناصرالدین‌شاه قاجار شد. هنگامی که وزیر مختار بریتانیا در تهران، سردروموندولف از تقدیم آن به حضور شاه ایران ابراز تاسف کرد، چون در آن متصرفات ایران در خلیج‌فارس نشان داده شده بود که شامل جزایر سه گانه بود، لرد سالیسبوری یادآور شد: دقت کنید که در آینده هیچ نقشه‌ای اهدا نگردد، با این وجود، نقشهٔ مزبور یکبار دیگر در سال ۱۸۹۱ به چاپ رسید و باز هم جزایر در آن به رنگ سرزمین ایران نمایش داده شده بود.

نقشهٔ رسمی ایران (Official Map of Persia) (در ٦ صفحه): در سال ۱۹۹۷ در بخش نقشه‌برداری سیملا، ادارهٔ مکان‌نگاری وزارت خارجهٔ حکومت هند، تهیه شده و جزایر تنب و ابوموسی در آن به رنگ سرزمین ایران نمایش داده شده‌اند.

– نقشهٔ ایران، افغانستان و پاکستان غربی

(Afganistan and west Pakistan)

در اطلس جهان (World Atlas): ورقه‌های شمارهٔ ۱٤٤– ۱٤۳، تهیه شده در سال ۱۹٦۷ تحت نظارت شورای وزیران اتحادیهٔ جماهیر سوسیالیستی شوروی به مناسبت پنجاهمین سالگرد انقلاب اکتبر، که در آن نام ایران زیر نام جزایر تنب و ابوموسی و سایر جزایر ایرانی خلیج‌فارس آورده شده است.

ب) نقشه‌های نیمه رسمی از جمله آنها می‌توان به نقشه‌های ذیل اشاره کرد:

ـ نقشهٔ امپراتوری ایران (A Map of the Empire of Persia): در سال ۱۷۷۰ توسط آقای دانویل برای دولت بریتانیا تهیه شده و جزایر سه گانه در آن به رنگ ایران هستند.

ـ نقشهٔ جدید امپراتوری ایران

(A New Map of the Empire of Persia): در سال ۱۷۹٤ توسط دانویل تهیه شده و در آن جزایر سه گانه به رنگ سرزمین‌های ایران است.

ـ نقشهٔ ایران و کابل (Map of Persia and cabul) در سال ۱۸۳۷: توسط اروسمیت در لندن تهیه شده و سه جزیره به رنگ ایران است.

ـ نقشهٔ ایران، افغانستان و بلوچستان (Baluchistan, Persia and Afghanistan): در سال ۱۸۹۱ توسط انجمن سلطنتی جغرافیای تحت نظارت لرد کرزن تهیه شده و به کتاب وی «ایران و قضیهٔ ایران» چاپ سال ۱۸۹۲ نیز پیوست شده است که در آنها جزایر تحت حاکمیت ایران ترسیم شده است.

پ) نقشه‌های غیررسمی که جزایر سه گانهٔ خلیج‌فارس تحت حاکمیت ایران ترسیم شده است. از جملهٔ آنها می‌توان به نقشه‌های ذیل اشاره کرد:

ـ نقشهٔ ایران (the Map of Persia) : در سال ۱۸۱۸ در انگلستان برای اطلس بزرگ جدید تامسون (Thomson new Grand atlas) تهیه شده است.

ـ نقشهٔ ایران در سال ۱۸۲۸ در لندن توسط سیدنی هال تهیه شده است.

ـ نقشهٔ ایران و بخشی از امپراتوری عثمانی

(Map of Persia and part of Ottoman Empire Persia) : در سال ۱۸۳۱ توسط جی لانگ تهیه شده و از سوی انجمن گسترش آموزش مفید

(Useful Education Society of Expanding) در انگلستان چاپ شده است.

ـ نقشهٔ ایران: در سال ۱۸٤۰ برای اطلس بلاک Black Atlas در لندن چاپ شده است.

ـ در نقشهٔ ایران و کابل (Map of persia and Cabul) : در سال ۱۸٤٤ توسط جانستون برای اطلس نشنال (National Atlas) در انگلستان چاپ شده است.

ـ نقشهٔ ایران (Map of Persia) : در سال ۱۸۵۱ توسط راپکین برای اطلس جان تالیس

(Atlas John Tallis) تهیه شده است.

ـ نقشهٔ ایران و افغانستان (Persia and Afghanistan) : در سال ۱۸۵٤ توسط بلاک برای دانشگاه ادینبورگ تهیه شده است.

ـ نقشهٔ ایران و افغانستان: در سال ۱۸٦۰ برای اطلس جنرال (General Atlas) کیت جانستون تهیه شده است.

ـ نقشهٔ ایران، افغانستان و بلوچستان (Map of pers Afghanistan and Baluchistan) : در اطلس نوین جهان (Atlas of the World Modern) که در سال ۱۹۰۹ در موسسهٔ هاموند چاپ شده است.

– نقشهٔ ایران (The Map of Iran) : در اطلس بین‌المللی جهان

(Cosmopolitan World Atlas CentennialEd) ۱۸۵٦– ۱۹۵٦ که در سال ۱۹۵٦ توسط موسسهٔ مک نالی تهیه شده است.

در کتاب *مغاص اللئالی و متار اللیالی* سدید السلطنهٔ کبابی که مربوط به یکصد سال قبل است سندی دال بر حاکمیت ایران بر جزایر سه گانه وجود دارد در ۷۳/۱/۲۰ یک کارشناس حقوق بین‌الملل در فرانسه اظهار داشته است که ۵۰۰ سند از اسناد وزارت خارجهٔ انگلیس گواهی تعلق جزایر سه گانه به ایران را دارد. (به نقل از روزنامهٔ ایران)

در کتاب:

- THE ISLAND OF TUNB AND ABUMUSA An Iranian Argument in Search of Peace.

فهرست و مشخصات ۲۷ نقشهٔ تاریخی که علاوه بر تعلق جزایر تنب و ابوموسی به ایران، نام خلیج‌فارس را نیز ثبت کرده اند، ارائه گردیده است.

نتیجه

بدیهی است که حتی اگر اصالت و صحت چند نقشهٔ انگشت‌شمار که عربها از آن استفاده‌های تبلیغاتی زیادی برده و آن را روی جلد بسیاری از کتبی که تاکنون در مورد خلیج چاپ شده ترسیم کرده اند مورد تأیید قرار گیرد در مقابل حدود ٦ هزار نقشه، کتاب، نوشته و سند تاریخی، یک کتاب و یا چند نقشهٔ مشکوک نمی‌تواند انبوهی از اسناد و نقشه‌ها را باطل کند و لذا ادعای واهی آنها فاقد ارزش علمی است، کما اینکه در مورد دریای خزر نیز بطور انگشت‌شماری مورخین قدیمی از جمله شهاب‌الدین محمد النوبری ۷۳۳ ق در کتاب «نهایـة الارب فی فنون العرب» بحر فارس و دریای عجم بکار برده اند ولی، بدلیل اینکه اکثریت مورخین عرب، اروپائی

و ترک آنرا دریای قزوین، کاسپین و خزر ثبت کرده اند در علم کارتوگرافی این سه نام را نامهای اصیل می‌دانند و اسامی دیگر را به رسمیت نمی شناسند.

اسناد موجود در کتابخانه ها، موزه ها و آرشیوهای معتبر جهان بویژه در کشورهای اروپایی و همچنین در کشورهای عربی از جمله کتابخانهٔ اسکندریه و دارالوثایق (ادارهٔ اسناد) قاهره و نقشه‌هایی که در موزهٔ واتیکان قرار دارد. نقشهٔ معروف ریچارد هالدینگان متعلق به سال ۱۲۸۵ که در موزهٔ هرفورد بریتانیا نگهداری می شود و وجود سی هزار لوح گلی تخت جمشید و لوحهٔ سنگی جزیرهٔ خارک نشان می دهد که واژهٔ خلیج‌فارس از آغاز تمدن مکتوب در همهٔ منابع و مراجع جهان براساس واقعیت ها و براساس یک منطق عقلانی وجود داشته و نه براساس خطا و تقلید آنطور که بعضی از افراطی های قوم‌گرای عرب مدعی هستند.

یکی از کتابهایی که سعی کرده است کاربرد خلیج عربی را موجه جلوه دهد کتاب خلیج عربی قدری قلعجی است اصولا عنوان کتاب خلیج عربی قدری قلعچی با محتوای آن سازگاری ندارد چون این کتاب به شرح تحولات تاریخی اقوام و ملل ساکن در منطقهٔ خلیج‌فارس اختصاص دارد و یک بخش آن نیز به دورهٔ چند سدهٔ حاکمیت پارسها اختصاص دارد اما وی در مقدمهٔ کتاب خود این سؤال را مطرح کرده است «خلیج فارسی است یا خلیج عربی؟» وی که پژوهشگری سختکوش است با تمام سختی‌هایی که متحمل شده هیچ سند و مدرکی از میان ۳۰۰ نویسنده، مورخ، شاعر، ادیب، جغرافیانویس، مفسر، محدث مسلمان و عرب نتوانسته است ارائه کند در نتیجه تنها مدرکی که بدان توسل جسته است، استدلال به کتاب کارگزار انگلیسی در خلیج‌فارس بنام[۱۵] (رودریک اوون) است که کتاب او در سال ۱۹۵۷ تحت عنوان «حبابهای طلایی و اسناد خلیج عربی» با هدف ایجاد جنگ روانی و سرپوش گذاشتن بر شکست‌های استعمار انگلیس و معطوف کردن اعراب از مسئلهٔ فلسطین به ایران چاپ و در آن چنین آمده است: «هیچ نقشه‌ای یا سند تاریخی را با نام خلیج عربی ندیده ام و همهٔ نقشه‌ها خلیج‌فارس ثبت نموده‌اند ولی از آنجا که مردم هر دو سوی سواحل این خلیج عرب هستند! به ادب نزدیکتر است که آن را خلیج عربی بنامیم و ...»[۱۶]

همچنین قلعجی در کتاب خود مطالبی را از سفرنامهٔ کارستون نیبور دانمارکی که در سال ۱۷٦۲ در خلیج‌فارس بوده است نقل کرده است:

نیبور در کتاب «سفر به عربستان و دیگر کشورها» نوشته است «این که درهلند مردم اعتقاد دارند که عربهای خلیج‌فارس تحت حاکمیت ایران قرار دارند صحت ندارد زیرا این قبائل بدون دولت هستند و به کسی مالیات نمی پردازند و دولت پارس بر آنها تسلطی ندارد».

نیبور در سراسر کتاب خود نام تاریخی خلیج‌فارس را درست بکار برده و حتی نقشهٔ بسیار دقیقی تحت عنوان نقشهٔ خلیج‌فارس دارد که در آن جزایر خلیج‌فارس و جزایر سه گانه را به رنگ خاک ایران ترسیم نموده است.

علت اصلی اینکه نیبور، جزایر خلیج‌فارس را بی‌دولت معرفی کرده است. این است که قصد داشته است مردم کشورش را برای مهاجرت و اشغال این جزایر ترغیب نماید و ترس اینکه با ارتش ایران مواجه خواهند شد را از آنها بزداید، قلعجی در کتاب خود همچنین مدعی شده است که پلینی (Pliny) (٦۲-۱۳۳) خلیج، را عربی نامیده است. این برداشت اشتباه و یا دروغ عمدی آقای قلعچی مورد استناد نویسندگان متعدد در روزنامه های عربی قرار گرفته اما با مراجعه به کتاب پلینی مبحث دریاها خواهید دید که وی خلیج‌فارس را توصیف کرده و از خلیج عربی نیز که دریای سرخ است نام برده است. وی که تصویر امروزی را از منطقه نداشته است خلیج‌فارس و دریای سرخ (خلیج عربی) را همانند دو شاخه به شکل < منشعب از دریای آریتراس (دریای عمان و عرب) تصویر نموده و در بیان مکانهای جغرافیایی اشتباهاتی راکه ناشی از ضعف علمی آن دوره بوده است مرتکب شده است.

اگرچه قلعجی به این سؤال که خلیج و جزایر سه‌گانه، فارسی است یا عربی، پاسخ صریحی نداده و آن را مبهم گذاشته است، اما نویسندگان زیادی از جمله نویسندهٔ کتاب *الوسیط فی تاریخ الخلیج فی عصر الاسلامی الوسیط* از این کتاب و مطالب قلعجی را با تحریف و نتیجه‌گیری غلط نقل قول نموده و نوشته است: اینکه خلیج را به فارسی نامگذاری کرده اند یک غلط تاریخی و خطای مورخین یونانی است که به تقلید از یکدیگر این نام را تکرار کرده اند؟؟!! این جملهٔ بی‌اساس مغالطهٔ عوام فریبانه‌ای بیش نیست.

جواب این نویسنده را مطالب بسیاری از علما و دانشمندان عرب چه در دهۀ ۵۰ و چه در سالهای اخیر، که بر اصیل بودن وتاریخی بودن نام خلیج‌فارس تأکید کرده اند و نام خلیج عربی را غیرعلمی و غیرتاریخی دانسته اند، داده اند[۱۷] و ما به همین اکتفا می کنیم اما یکی از نکات کذب تاریخی کتاب قدری قلعجی این است که وی مدعی شده است که در دورۀ حاکمیت پارسها بر خلیج‌فارس آنها اصولاً فاقد دریانوردی بوده و حضوری در دریا نداشته اند! این تحریف بزرگ تاریخی را خود این نویسنده در صفحۀ ۷۱ در همان کتاب و در مبحث «عهد الفارسی فی الخلیج» به روشنی پاسخ داده است و ضمن اعتراف توضیح داده است که «۲۰۰۰ سال قبل ناوخدایان ایرانی کالاهای تجاری را از چین و سیلان تاشرق آفریقا و مصر حمل و نقل می‌کردند». بدیهی است که صدها مورخ شهیر یونانی، رومی و عرب در مورد عظمت دریانوردی ایرانیان سخن گفته‌اند مثلاً در کتاب *البحر المتوسط* نویسنده که خود عرب است ضمن اهمیت دریانوردان پارسی اعتراف می کند اعراب شبه جزیره در آن دورۀ تاریخی و حتی دورۀ صدر اسلام اصلاً فراموش کرده بودند که در اطراف آنها دریا وجود دارد و دریانوردی در خلیج‌فارس در اختیار ایرانیان بود، و اعراب بیشتراصطلاحات کشتی‌نوردی مانند ناو– ناخدا– اسطول، سفینه، مکوک و... را از زبان فارسی اخذ کرده اند. قلعجی برخلاف ادعای اولیه در مقدمۀ کتاب خود مجبور شده است که همراه با کتب تاریخی به حقایق ذیل که در کتب متعددی وجود دارند در ص ۷۱ تا ۷۲ کتاب خود کم و بیش اعتراف کند.

در خلیج‌فارس به ترتیب امپراتوری های ایلام، بابل، سومر، آکد و آشوری حاکمیت داشته‌اند ولی در سال ۵٦۰ ق.م کورش با غلبه بر دولتها و شاهان محلی و الحاق بابلیون، آسیای میانه و هند و پیش‌روی بسوی مصر بزرگترین امپراتوری قدرتمند وفدرال جهان تا آن دوره را بوجود آورد که جانشینان وی (تا حملۀ اسکندر در سال ۳۳۳) یگانه امپراتور مسلط بر دریاهای فارس و احمر در آن دوره بوده و حتی سردار صد اسب به فرمان داریوش با ناوگان خود از مصر تا شنقیط و سنگال پیش رفته است. این دوره که به مدت ۸۹٤ سال ادامه داشت دورۀ حاکمیت امپراتوری پارس بر منطقۀ خاورمیانه و خلیج‌فارس و بحر احمر می نامند.

پی‌نوشت‌ها

۱. در مورد تفسیر واژهٔ «بحر و بحرین» **در آیات** ابراهیم : ۳۲ .النحل : ١٤ – ١٥ الفرقان : ٥٣ .النمل : ٦١ . فاطر : ١٢ .الجاثیة : ١٢ .الطور : ٦ الرحمن : ١٩ –٢٤ .الملک :٣٠ الشوری : ٢٢ – ٢٥ **به بحر فارس** در تفاسیر مفسران بزرگ قرآن مراجعه شود به ص ٣٨–٤٨ کتاب خلیج فارس نامی کهن‌تر از تاریخ.

۲. برای اطلاع بیشتر مراجعه شود به مجلهٔ *پیام دریا*، شمارهٔ های ۱۳۱ مهر و ۱۳۳آذر ۱۳۸۳، نامهای دریای مازندران میراث فرهنگی، مقالهٔ این نگارنده.

۳. یکی از مهمترین کتابهایی که در این زمینه چاپ شده کتاب «خلیج عربی» قدری قلعجی است که به مرجعی برای سایر نویسندگان عرب تبدیل شده است از جمله مقالهٔ روزنامهٔ الحیات تاریخ ۲۰۰۸/۸/۱۰.

4. The Arabian Peninsula in Old European Maps (253 maps) by Khaled Al Ankary, Institute du Monde Arabe,Paris and Tunisia University, 2001.

۵. عراق معرب شدهٔ اراک است و اراک نیز تغییر یافته و یا مصغر شدهٔ ایران است. جغرافیانویسان قرون میانه، مرکز ایران را ایراک و اراک می نامیدند. سپس اصطلاح اراک عجم و اراک عرب معمول شد و اراک عرب در دورهٔ عثمانی‌ها بصورت عراق رایج گردید.

6. THE GULF IN HISTORIC MAPS first edition 250 maps of 1493-1931 and, Second Edition Contains maps 1478-1861 a private collection of original maps edited by Sultan Bin Muhammad Al- QASIMI, Printed, Inuk by Streamline Press Limited, Leicester, England, in 1996 and 1999. And in UAE 2000 together 400 maps.

7. Giacoma de Rossi .Rome

8. Johannes Stabius Durer

۹. مراجعه شود به سفرنامهٔ پریپلوس بخش خلیج‌فارس، متن انگلیسی این سفرنامه (۵۰–۱۰۰ قبل از میلاد) در اینترنت وجود دارد.

۱۰. در کتابخانه های کشورهای عربی و بویژه در دارالوثایق قاهره، اطلسهای مورد بحث وجود دارد .

11. Atlas of historical maps of Persian Gulf from pre history till present time: Kartugrafi-i Sahab, 1349 [1971] (370 maps).

۱۲. با وجود اینکه مردم ایران سرزمین خود را همواره از دورهٔ جمشیدیان (هخامنشیان)، ایران می‌نامیده‌اند و فردوسی ۷۲۰ بار این نام را بکار برده اما اروپاییان همواره تا سال ۱۳۱۳ نام منطقه جنوب ایران (پارس) را برای تمام سرزمین ایران بکار می بردند.

۱۳. مراجعه شود به کتاب «الاتفاقات السیاسیـة و الاقتصادیة التی عقدت بین الامارات ساحل عمان و بریتانیا ١٨٠٦ – ۱۹۷۱» در همهٔ معاهده‌هایی که در این کتاب آورده شده است، عبارت بحر فارس و خلیج‌فارس به درستی بکار رفته است و در معاهدهٔ روی جلد کتاب نام «خلیج‌فارس» وجود دارد.

14. Center Asia Comprising Cabool,Persia, the river Indus and Countries Eastward of it.

15. Roderic owen The Arabian Gulf Golden Bubble, 1957.

١٦. برای اطلاع بیشتر به مقالهٔ این نگارنده «سلسله گفتار خلیج ایرانی»، روزنامهٔ همشهری ١٦ مهر تا ٢٧ مهر ١٣٨١ مراجعه شود.

۱۷. برای اطلاع بیشتر مراجع شود به مقالهٔ اینجانب در همشهری دیپلماتیک ۸۳/۱۰/۱۹ اعتراف پژوهشگران عرب به جعلی بودن نام خلیج عربی وقدری انصاف.

منابع

- روزنامهٔ الحیات ۲۰۰۸/۸/۱۱، عربی بودن خلیج.
- روزنامهٔ شرق الاوسط تاریخ ۲۱ آوریل ۲۰۰۸، شمارهٔ ۱۰۷۳۷.
- روزنامهٔ شرق الاوسط تاریخ ۲۸ آوریل ۲۰۰۸، شمارهٔ ۱۰۷٤٤.
- روزنامهٔ شرق الاوسط تاریخ ۲۰۰۵/۱/۵.
- عجم، محمد، *خلیج‌فارس نامی کهن تر از تاریخ*، تهران، انتشارات پارت، ۱۳۸۳.
- مجتهدزاده، پیروز، *خلیج‌فارس در درازای تاریخ*، انتشارات نیروی دریایی سپاه پاسداران، ۱۳۸۳.

- Atlas of historical maps of Persian Gulf from pre history till present time: Kartugrafi-i Sahab, 1349 [1971] (370 maps).
- Atlas of old & historical maps of Persian Gulf . 3000B.C- 2000AD.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Periplus_of_the_Erythraean_Sea
- http://www.sharghnewspaper.com/850316/html/societ.htm
- The Arabian Peninsula in Old European Maps (253 maps) by Khaled Al Ankary, Institute du Monde Arabe,Paris and Tunisia University, 2001.
- The Periplus of the Erythraean Sea (Periplus Maris Erythraei)
- www.FARSI-ARABI.persianblog.ir
- www.parssea.persianblog.ir
-http://www.jomhourieslami.com/1385/13850420/13850420_jomhori_islami_09_siasi.HTML
-http://www.jomhourieslami.com/1385/13850422/13850422_jomhori_islami_09_siasi.HTML

Parssea.Per
AJAM
شركة مصر للملاحة البحرية
شركة الاسكندرية للملاحة

Ahram49

Khalij Fars in Iraqi Carpet

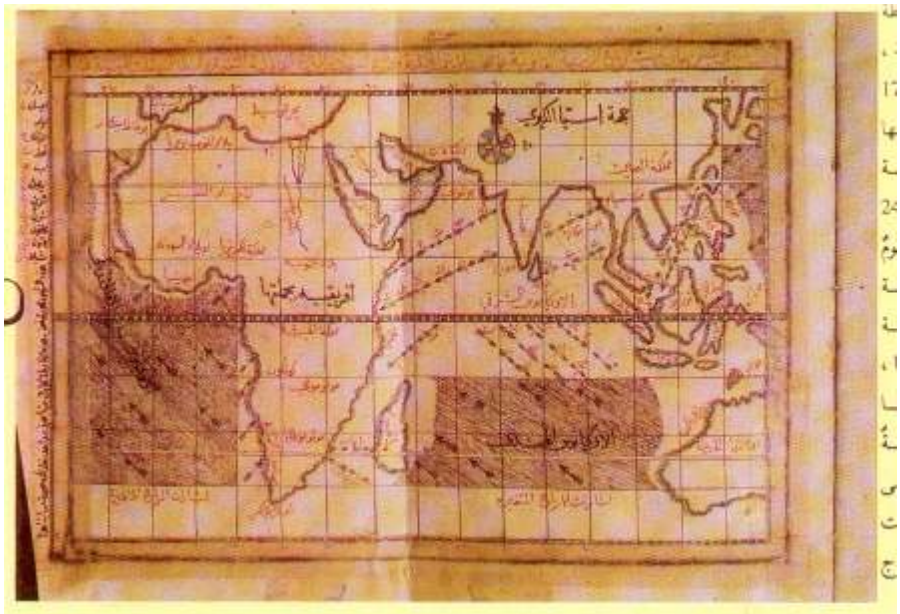

Map of Eskandria Museum

Map of Iran 1870

Sinus P62

Sps71